

Genel Kurul

Dağıtım: Genel

12 Kasım 2019

Özgün Dili: İngilizce

İnsan Hakları Konseyi**Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu****Otuz beşinci oturum**

20-31 Ocak 2020

(GAYRİRESMİ TERCÜME İHOP TARAFINDAN YAPILMIŞTIR)**Türkiye Hakkında Derleme****Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Raporu****I. Arka Plan**

1. Bu rapor, evrensel periyodik incelemenin dönemselliği dikkate alınarak İnsan Hakları Konseyi'nin 5/1 ve 16/21 sayılı kararları uyarınca hazırlanmıştır. Sözleşme temelli organlar ve özel raportörler tarafından hazırlanan raporlar ile diğer ilgili Birleşmiş Milletler belgelerinde yer alan bilgilerin, kelime sınırı kısıtlamaları nedeniyle, özetlenmiş bir şekilde sunulmuş bir derlemesidir.

II. Uluslararası yükümlülüklerin kapsamı ve uluslararası insan hakları mekanizmaları ve kurumlarıyla iş birliği^{1,2}

2. Genel Sekreter, yetkili makamları, ifade özgürlüğü, serbest dolaşım ve barışçıl toplantı özgürlüğü, yargının ve avukatlık mesleğinin bağımsızlığı ile adil yargılanmaya bağlılık dahil olmak üzere, verilen güvencelere uygun olarak ve ülkenin uluslararası yükümlülükleri doğrultusunda anayasal düzene ve uluslararası insan hakları hukukuna tam saygı göstermeleri için ellerinden geleni yapmaya çağırılmıştı.³
3. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'yi, Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme'yi imzalamayı değerlendirmeye teşvik etmişti.⁴ Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol'ü, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol'ünü ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1949 tarihli İstihdam için Göç Sözleşmesi (Revize edilmiş) (No. 97), 1970 tarihli Asgari Ücret Tespitine İlişkin Sözleşme (No. 131), 1975 tarihli Göçmen İşçiler Sözleşmesi

(Ek Hükümler) (143), 1997 tarihli Özel İstihdam Büroları Sözleşmesi (No. 181) ve 2011 tarihli Ev İşçileri Sözleşmesi'ni (No. 189)⁵ imzalamayı değerlendirmeyi tavsiye etmiş ve Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme ile Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'ne taraf olmaya teşvik etmişti.⁶ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Türkiye'yi, 2011 tarihli Ev İşçileri Sözleşmesi'ni (No. 189) imzalamayı değerlendirmeye teşvik etmişti.⁷ UNESCO, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'nin onaylanmasını teşvik etmişti.⁸ Engelli Hakları Komitesi, Türkiye'yi, Kör, Görme Özürlü veya Diğer Matbuat Engellilerin Yayınlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Antlaşması'nı imzalamaya ve uygulamaya teşvik etmişti.⁹

4. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'ye Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye ilişkin çekincelerini geri alarak coğrafi sınırlamaları kaldırmayı düşünmesini tavsiye etmişti.¹⁰ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Türkiye'yi, Devletin yargı yetkisine sahip olabileceği tüm bölgelerde Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yle ilgili çekincesini ve beyanlarını geri çekmeyi düşünmeye davet etmişti.¹¹ Göçmen İşçiler Komitesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ile ilgili beyan ve çekincelerin geri çekilmesini¹² ve Sözleşme'nin 76. ve 77. maddelerinde belirtilen beyanlarda bulunulmasını değerlendirmeyi tavsiye etmişti.¹³ Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Türkiye'yi, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14. maddesinde yer alan ve Komitenin bireysel başvuru alma ve değerlendirme yetkisini tanıyan isteğe bağlı beyanda bulunmaya teşvik etmişti.¹⁴
5. Türkiye, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliğine (BMİHYK) her yıl mali katkıda bulunmuştu. Yüksek Komiser, BMİHYK'nin Türkiye'nin güneydoğusundaki durumu uzaktan izlemeye devam edeceğini belirtmişti.¹⁶

III. Ulusal insan hakları çerçevesi¹⁷

6. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun işlevsel, yapısal ve mali bağımsızlığının sağlanmasını ve üyelerinin atanmasının insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kurulan ulusal kuruluşların statüsüne ilişkin ilkelere (Paris Prensipleri) tam olarak uyumlu olmasının garanti altına alınmasını tavsiye etmişti. Ayrıca, Türkiye, ulusal bir önleme mekanizması olarak söz konusu Kurumun görevini bu amaca yönelik özel bir yapı ve yeterli kaynaklarla etkin bir şekilde yerine getirmesini temin etmelidir.¹⁸
7. İşkence Özel Raportörü, başarısız darbe sonrasında Hükümetin olağanüstü hâl ilan ettiğini ve 2 Ağustos 2016 tarihinden itibaren Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi ve öncesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni askıya aldığını belirtmişti. Türkiye, ayrıca, darbe girişimine, Güleni harekete veya terörle ilgili olduğu düşünülen diğer faaliyetlere karıştığından şüphelenilen bireylerin, grupların ve örgütlerin insan haklarını ve usûli garantilerini önemli ölçüde etkileyen bir dizi kanun hükmünde kararname kabul etmişti. Özel Raportör, aykırılıkların mümkün olan en kısa sürede

sonlandırılmasını tavsiye etmişti.¹⁹ Birleşmiş Milletler uzmanları, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. maddesinde yer alan aykırılık hükmünün, Hükümetin bu tür önlemleri durumun kesinlikle gerektirdiği ölçülerle sınırlaması yönünde yasal bir yükümlülüğü olduğu için, Sözleşme altındaki tüm yükümlülükleri göz ardı etmek üzere kayıtsız ve şartsız bir yetki vermediğini belirtmişti.²⁰

8. BMİHYK, olağanüstü hâlin ilan edildiği 21 Temmuz 2016 ile Aralık 2017 arasında, meclis denetimini atlatarak ve Anayasa Mahkemesinin başvuru prosedüründen kaçınarak 22 olağanüstü hâl kararname çıkarıldığını gözlemlemişti. Birçok kararname, temel insan hakları güvencelerini ve Türkiye'nin uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini karşılamayan hükümler içermekteydi.²¹ 18 anayasal değişiklik hakkında Nisan 2017'de yapılan referandum, Cumhurbaşkanının yürütme yetkilerini, Parlamento'yu atlatarak kanun çıkarma, atamaları kontrol altında tutma ve yargı içindeki usulleri gözetme yetkisi yoluyla, hem yasama organına hem de yargıya genişletmesine izin vererek artırmıştı. Değişiklikler, olağanüstü hâl ilan etmek ve yargısal incelemeye tabi olmayan cumhurbaşkanlığı kararname çıkarmak konusunda Cumhurbaşkanına münhasır yetki vermişti. BMİHYK, olağanüstü hâlin rutin uzantılarının Türkiye'nin kurumsal ve sosyoekonomik dokusu üzerinde uzun vadeli etkileri olabileceğinden endişe duymaktaydı. İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, olağanüstü hâl kararnamelelerinin geniş kapsamlı olduğunu ve yetkili makamlara yargısal denetim ve temyiz için uygun kanallar sağlamadan insan hakları yükümlülüklerinden vazgeçmeleri için geniş takdir yetkileri verdiğini belirtmişti.²³

IV. İlgili uluslararası insancıl hukuk göz önüne alınarak uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin uygulanması

A. Kesişen konular

1. Ayrımcılık yasağı ve eşitlik²⁴

9. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Türkiye'nin ayrımcılıkla mücadele mevzuatında yer alan ırk ayrımcılığı tanımına yasaklanan ayrımcılık gerekçelerini eklemesini tavsiye etmişti.²⁵
10. Aynı Komite, çoğunlukla azınlıklara yönelik, medya dahil olmak üzere kamusal söylemde kayıtlara geçen ırkçı nefret söylemi ve ayrımcı ifade vakaları hakkında endişe duymaktaydı. Kürtler, Ermeniler ve Romanlar gibi etnik kökenleri temel alınarak bireyleri hedef alan fiziksel saldırılar dahil olmak üzere kayıtlara geçen nefret suçu olayları hakkında da endişeliydi. Ayrıca, nefret söylemi ve nefret suçu davalarının her zaman uygun ve etkili bir şekilde soruşturulmadığı ve sorumluların yargılanmadığı ve cezalandırılmadığı konusunda da kaygı duymaktaydı. Bazı davaların ele alındığına dikkat çeken Komite, yerel mahkemelere çok az sayıda nefret suçu davası getirilmesinden endişe duymaya devam etmişti.²⁶
11. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin cinsel yönelimleri ve cinsiyet

kimlikleri nedeniyle önemli bir düzeyde ayrımcılıkla ve sosyal tecritle karşılaşabileceklerini ve cinsel taciz, fiziksel ve cinsel şiddet ve bu yolla cinsel yönelimlerinin değiştirilebileceği varsayımı ile zorla evliliklere maruz kalabileceklerini belirtmişti.²⁷

2. Kalkınma, çevre, iş dünyası ve insan hakları²⁸

12. BMİHYK, olağanüstü hal kapsamındaki suçlardan şüphelenilen kişilerin aile üyelerini hedef alarak özel mülkiyetin keyfi olarak kamulaştırılması ve toplu cezalandırma yöntemleri hakkında endişe duymaktaydı.²⁹

3. İnsan hakları ve terörle mücadele³⁰

13. İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Türkiye'nin kısa bir süre önce olağanüstü hâli kaldırdığını, ancak çok sayıda olağanüstü kısıtlamayı koruyan ve bunların insan hakları ve temel özgürlükler üzerindeki olumsuz etkilerini sürdürmesi muhtemel olan terörle mücadele kanunundan derin bir endişe duyduğunu belirtmişti. Bu kanun, hukuk kuralları gereğince verilen garantileri kısıtlamış, tutuklu yargılanma süresini uzatmış ve terör örgütleriyle bağlantılı olduğu iddia edildiği için kamu görevlilerinin ihraç edilmesinin devamına izin vermişti.³¹ İşkence Özel Raportörü, terörle mücadele kanununun, 1. maddesindeki "terörizm" tanımında görüldüğü üzere, oldukça geniş ve belirsiz olduğunu, bu yasanın siyasi muhaliflere, insan hakları savunucularına ve gazetecilere karşı özellikle "terör örgütü üyeliği" iddiasıyla açılan siyasi amaçlı davalar için kullanılabilceğini belirtmişti. Özel Raportör, terörle mücadele kuvvetlerinin güneydoğudaki operasyonları sırasında gerçekleştirdikleri eylemler için dava açılmasına karşı, her ne kadar tersine çevrilebilir olsa da, fiili bir dokunulmazlık sağlayan 6722 sayılı yeni bir yasadan endişe duymaktaydı.³² BMİHYK, bu cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin başlangıçtaki olağanüstü hâlin kapsamını, "Fethullahçı Terör Örgütüne aidiyeti, iltisakı veya irtibatı olan" bireylere (668 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) ve "Fetullahçı Terör Örgütüne aidiyeti, iltisakı veya irtibatı olan" kamu görevlileriyle bu kişilerin eşleri ve çocuklarına (670 sayılı Kanun Hükmünde Kararname) karşı tedbirleri içerecek şekilde genişlettiğini belirtmişti.³³

14. Birleşmiş Milletler uzmanları, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünün meşru kullanımını hedef almak için terörizm suçlamalarının kullanılmasıyla ilgili endişelerini yinelemişlerdi.³⁴ UNESCO, Türkiye'yi, terörle mücadele mevzuatının meşru bir şekilde uygulanmasının, gazeteciler dahil olmak üzere, sıradan vatandaşların düşünce ve ifade özgürlüğü haklarını kullanma yetisini ihlal etmediğini temin etmeye teşvik etmişti.³⁵

15. İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, siyasi çoğulculuk için alanın daraldığını ve muhalefet partilerinin terörizmle ilgili suçlamalara maruz kaldığını ifade etmişti. Hakaret suçu ve terörle mücadeleyle ilgili ulusal mevzuatın uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesini tavsiye etmişti. Türkiye'nin, terörle mücadele tedbirlerinin Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesi ile uyumlu olmasını sağlamak üzere terörle mücadele yasasını acilen gözden geçirmeye teşvik etmiş ve Türkiye'yi kamu görevlilerine ve Cumhurbaşkanına hakareti suç sayan Ceza Kanunu'nun 125 (3) ve 299. maddelerini yürürlükten kaldırmaya çağırılmıştı.³⁶

16. Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 2. maddesinin "orantılılık" kavramının uluslararası yorumunu yansıtacak bir şekilde değiştirilmesini ve ölümcül gücün yalnızca yakın bir hayati tehlike olduğu durumlarda son çare olarak kullanılması gerektiği şartını koymayı tavsiye etmişti.³⁷
17. ILO Uzmanlar Komitesi, Türkiye'nin, kamu görevlilerini ihraç etmesini sadece hedef gözeterek belirlenmiş çalışanların yasadışı faaliyetlerine dayandığını belirtirken, işçi örgütlenmelerinin "terör örgütleriyle bağlantı" kriterinin çok geniş bir şekilde uygulandığını ve hükümet yanlısı sendikaların kamu kesimindeki konumunu güçlendirmek amacıyla muhalefetle siyasi yakınlıkları olan sendika üyelerini hedef almak için kullanıldığını belirttiğini ifade etmişti.³⁸

B. Medeni ve siyasi haklar

1. Kişinin yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkı³⁹

18. BMİHYK, Türk ordusu ve bağlı silahlı gruplar tarafından Suriye Arap Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen hava taaruzları ve kara saldırılarının temel sivil altyapıyı ve Hasiçi Valiliği'ni etkilediğini bildirmişti. BMİHYK, ayrıca, Suriye Arap Cumhuriyeti'nin kuzeyindeki bölgelerde Türkiye destekli silahlı gruplar tarafından tehdit, kötü muamele, cinayet, kaçırma, yağma ve sivillerin evlerini ele geçirme şeklinde ihbarlar almıştı. BMİHYK, tüm tarafları, askeri operasyonların yürütülmesinde Türk askeri güçleri ve bağlı silahlı grupların kontrol ettikleri bölgede ikamet eden insanlarla ilgili olarak uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki tüm geçerli yükümlülükler uymaya çağırıyordu.⁴⁰ İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin güneydoğusunda terörle mücadele operasyonları yürütülmesi sırasında yetkililerin sivilleri yargısız infaz etmesinden endişe duymaktaydı. Ayrıca, güvenlik güçleri ile silahlı grupların üyeleri arasındaki çatışmalarda ölenlerin aile üyelerinin cesetleri geri alabilmelerinden mahrum bırakıldığını belirten raporlardan da endişe duyuyordu. Güvenlik operasyonlarının gerçekleştiği alanlarda sokağa çıkma yasakları uygulanmasının etkilenen nüfusun temel mal ve hizmetlere erişimini kısıtladığı konusundaki raporlarla ilgili endişelerini ifade etmişti. Göstericilere karşı aşırı güç kullanımı iddialarının çarpıcı bir şekilde artmasından da endişe duyuyordu. Yargısız infaz iddiaları ve kolluk kuvvetleri tarafından aşırı güç kullanımı ile ilgili tüm iddialara karşı derhal, tarafsız ve etkili soruşturmalar yürütülmesini ve failerin sorumlu tutulmasını tavsiye etmişti.⁴¹
19. İşkenceye Karşı Komite, kolluk kuvvetlerinin Türkiye'nin güneydoğusunda algılanan ve muhtemel güvenlik tehditlerine karşılık verirken gözaltındakilere işkence ve kötü muamelede bulunduğu dair çok sayıda güvenilir rapor bulunmasından ciddi şekilde endişe duyuyordu.⁴²
20. Aynı Komite, işkencenin artık zamanaşımına tabi olmadığı sonucunu doğuran kanun değişikliğine rağmen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kararlarına konu olmuş işkence iddiaları içeren dava durumları dahil olmak üzere, işkence davaları hakkında yeterli bilgi almadığı için endişelenmişti. Komite, Türkiye'nin Ceza Kanunu'nun 94. maddesini İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin 1.

maddesi ile uyumlu hale getirmesini tavsiye etmişti.⁴³ Komite, tüm işkence ve kötü muamele vakalarının ve iddialarının derhal, etkin ve tarafsız bir şekilde soruşturulması, faillerin davranışlarının ciddiyetine göre yargılanması ve mahkum edilmesi ile işkence ve kötü muamele iddiasında bulunan failerin soruşturma süresince derhal görevlerinden uzaklaştırılmaları çağrısında bulunmuştu. Komite, Türkiye'nin işkencenin katıyen yasak olduğunu belirsizliğe yer bırakmayan bir şekilde tekrar teyit etmesini, işkence uygulamalarını açıkça kınamasını ve kişisel cezai sorumluluk konusunda net bir uyarı vermesini tavsiye etmişti.⁴⁴

21. İşkence Özel Raportörü, olağanüstü hâl zamanları dahil olmak üzere, gözaltındakilerin başkalarıyla görüştürülmemesinin ve gayri resmi gözaltı yerlerindeki tüm gözaltıların sona erdirilmesini tavsiye etmişti.⁴⁵
22. Zorla veya İstem Dışı Kaybedilmeyle ilgili Çalışma Grubu, art arda gelen hükümetler konuyla ilgilenmek istemediği için ve bu nedenle, hakikat, adalet, onarım ve mağdurları anma konularının ele alınması amacıyla proaktif ve kapsamlı bir politika bulunmadığından, Türkiye'nin geçmişteki zorla kaybedilmeleri kabullenmek için hiçbir şey yapmadığını belirtmişti. Zorla kaybedilme konusuna özel cezai bir suç bulunmamasından endişe duyuyordu; bu durum, zorla veya istem dışı kaybedilme eylemlerinin soruşturulması, kovuşturulması ve yargılanması söz konusu olduğunda bariz bir sorundu.⁴⁶

2. Cezasızlık ve hukukun üstünlüğü dahil olmak üzere yargı idaresi⁴⁷

23. BMİHYK, özellikle 696 sayılı olağanüstü hâl Kanun Hükmünde Kararnamesi'nin, kararnameler çerçevesinde hareket eden idari makamlara yasal, idari, cezai ve mali olarak tam dokunulmazlık sağlayarak cezasızlığa ve hesap verebilirliğin ortadan kalkmasına izin vermesinden endişe duymaktaydı.⁴⁸
24. İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, adalet sistemindeki yapısal değişikliklerin yargının bağımsızlığına zarar verdiğiinden -2016 yılında ilan edilen olağanüstü hâlden öncekiler için bile- endişe duyuyordu. 2014 yılından bu yana, yürütme organı, hâkim ve savcılarının tutuklanması, ihraç edilmesi ve keyfi olarak tayin edilmeleri ile avukatlara yönelik tehditler de dahil olmak üzere, yargı ve kovuşturma kurumları üzerindeki denetimini güçlendirmişti.⁴⁹
25. İşkence Özel Raportörü, hâkimler, savcılar ve diğer yargı temsilcileri de dahil olmak üzere, kamu görevlilerin toplu olarak tutuklanması, ihraç edilmesi veya açığa alınmalarının yargı idaresinde önemli aksaklıklara ve gecikmelere neden olduğunu gözlemlemişti. Ayrıca, askeri personel ve polis memurları, insan hakları savunucuları, gazeteciler, avukatlar ve sağlık personelleri de dahil olmak üzere başka tutuklamalar hakkında da rapor hazırlamıştı.⁵⁰ BMİHYK, 667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin yüksek yargı organlarına (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay) Gülençi ağa bağlı oldukları iddia edilen üyelerini ihraç etme yetkisi verdiğini belirtmişti. Bu doğrultuda, başarısız darbe girişiminden bu yana çok sayıda hâkim ve savcı ihraç edilmiş, tutuklanmış ve gözaltına alınmıştır. 4.240 hâkim ve savcı, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun genel kurul kararları ile ihraç edilmiş ve Anayasa Mahkemesi iki hâkimini ihraç etmiştir. BMİHYK, yargı içerisindeki herhangi bir görevden almanın, ciddi bir olağanüstü hal durumunda bile olsa, yargıyı bir bütün olarak zayıflatabileceği

ve etkinliğini sarsabileceği için özellikle titiz bir incelemeye tabi tutulması gerektiğini hatırlatmıştı. Toplamda 570 avukat tutuklanmış ve 1.480 kişi bir tür kovuşturmayaya maruz kalmıştır. BMİHYK, terörizmle suçlanan kişileri temsil eden avukatların, müvekkillerine atfedilen aynı suçla veya ilgili bir suçla yargılanmaları yönünde bir soruşturma eğilimi olduğunu gözlemlemiştir. Bu, adil yargılanma ve adalete erişim hakkının kullanılmasının önünde bir engel oluşturmuştur.⁵¹

26. İşkence Özel Raportörü, hem 15 Temmuz 2016'daki başarısız darbenin hemen ardından hem de ülkenin güneydoğusundaki artan şiddetle ilgili olarak yapılan yaygın işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine ilişkin devam eden iddialara rağmen, bu tür iddialarla ilgili resmi soruşturma ve kovuşturmaların son derece nadir görüldüğünü, bu nedenle işkence ve diğer kötü muamele biçimleri için güçlü bir fiili cezasızlık algısının oluştuğunu belirtmiştir.⁵²

27. Zorla veya İstemdışı Kaybedilmeyle ilgili Çalışma Grubu, zorla kaybedilme eylemleri için cezasızlığın gelecekteki ihlallerin kaynağı olabileceğini birçok defa yinelemiştir. Türkiye'nin geçmişteki zorla kaybedilmeleri kabul etmesini ve mağdurların hakikat, adalet, onarım ve bir daha tekrarlanmama garantilerini, hem güçlendirilmiş bir yargı sistemi hem de yeni oluşturulmuş hukuk dışı bir mekanizma yoluyla tam olarak ele almak için kapsamlı bir politika benimsemesini tavsiye etmiştir.⁵³ BMİHYK, Türkiye'nin güneydoğusunda Temmuz 2015 ile Aralık 2016 arasında gerçekleştirilen büyük tahribat, cinayet ve diğer birçok ciddi insan hakları ihlali iddiaları hakkında rapor hazırlamıştır. BMİHYK, işkence, zorla kaybedilmeler, nefrete tahrik ve acil tıbbi bakıma erişimin önlenmesi vakalarını belgelemiştir. BMİHYK, ayrıca Şırnak, Cizre'de 189 kadar erkek, kadın ve çocuğun bombardımanla tetiklenen yangınla öldürülmeden önce haftalarca su, yiyecek, tıbbi yardım ve gücü olmadan bodrum katlarında tuzağa düşürüldüğü ağır hasarı da raporlamıştır. Yüksek Komiser, güvenilir bir soruşturma yapılmadığı ve kimse yargılanmadığı için özellikle endişeliydi.⁵⁴

28. Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü, Jamal Khashoggi'nin öldürülmesini takiben, Türkiye'nin yasa dışı ölümlerle ilgili yürüttüğü soruşturmaların uluslararası standartlara uymadığını tespit etmiş, kamu soruşturması yapılmasını ve elindeki bilgi ve kanıtları yayımlamasını tavsiye etmiştir.⁵⁵

3. Temel özgürlükler⁵⁶

29. Yüksek Komiser, Türkiye'de, geçtiğimiz iki yıl boyunca birbirini takip eden olağanüstü hâller sayesinde gazetecilerin terör suçlarıyla hapsedilmesiyle birlikte muhalefet alanının önemli ölçüde daraldığını belirtmiştir.⁵⁷ Yüksek Komiser, ayrıca, yetkili makamları, insan hakları savunucuları, akademisyenler ve gazeteciler de dahil olmak üzere eleştirel veya muhalif sesleri, istikrarı bozucu güçler yerine toplumsal diyaloga yapılan değerli katkılar olarak görmeye çağırılmıştı. En son 16 sivil toplum aktivistinin 2013'teki protestolar sırasında oynadıkları iddia edilen roller nedeniyle "Hükümeti devirmeye teşebbüs etmek" suçundan yargılanmaları uluslararası hukuk kuralları standartlarından yoksun olan diğer birçok davanın simgesi olmuştur.⁵⁸ BMİHYK, önde gelen insan hakları örgütleri dahil olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve yayın organlarının keyfi olarak kapatıldığını, olağanüstü hâl tedbirleri altında insanların keyfi

olarak tutuklandığını, tutuksuz yargılanma sırasında işkence ve kötü muamele yapıldığını ve ifade ve dolaşım özgürlüğü haklarının kısıtlandığını rapor etmişti.⁵⁹

30. İfade Özgürlüğü Raportörü, “Fethullahçı Terör Örgütü” “Gülen Hareketi” ile bağlantılı medya kuruluşlarına ve bu tür kuruluşlarda çalışan veya daha önce çalışmış gazetecilere, hareketle bağlantılı olduğu düşünülen gazetecilere ve bağımsız, muhalif veya azınlık medya kuruluşları ile gazetecilere yapılan baskıyı raporlamıştı.⁶⁰ Özel Raportör, medya özgürlüğü ve bilgiye erişim, internet özgürlüğü, olağanüstü hâl kararnameleleri ve ulusal mevzuatta düşünce ve ifade özgürlüğü hakkına getirilen kısıtlamalarla ilgili bir dizi öneride bulunmuştu. Hükümetin Temmuz 2018’de olağanüstü hâli kaldırdığını, ancak olağanüstü hâl kararnameleleri yoluyla mevcut mevzuatta hızla birçok değişiklik yaptığını ve bunların yürürlükte kaldığını belirtmişti. Bu durumlarda terörizm suçlamalarını haklı çıkaracak kanıtlar sunulmaması ve bu açıdan genel bir yüzeysel mevzuat bulunmasının ciddi endişeler doğurduğunu vurgulamıştı. Sivil toplum izlemesi, raporun tarihi itibarıyla, 68 ile 139 arasında gazetecinin gözaltına alındığını ve birkaçının yeniden açılmasına izin verilen yaklaşık 190 medya kuruluşu ile yayınevinin kapatıldığını göstermişti.⁶¹ Özel Raportör, Temmuz 2016’dan önce de medya özgürlüğünün tehdit altında olduğunu söylemişti, ancak o zamandan beri baskıların kapsamı çarpıcı bir şekilde genişlemiştir. Söylenenlere göre, olağanüstü hâl kararnamelelerine dayanarak 100’den fazla medya kuruluşu olağanüstü hâlin ilk altı haftasında kapatılmıştır. Raporlar, 15 Temmuz 2016’dan bu yana en az 177 medya kuruluşunun kapatıldığını, 231 gazetecinin tutuklandığını, yaklaşık 10.000 gazeteci ve medya çalışanın işten atıldığını ve en az 778 gazetecinin basın kartının iptal edildiğini göstermişti. Söylenenlere göre, Mart 2017 itibarıyla, Türkiye’de 100.000’den fazla web sitesi engellenmiştir.⁶²
31. Yargısız ve Keyfi İnfazlar Özel Raportörü, 2016 ve akabindeki ayrı ayrı misyonlarını takiben, gazetecilere, akademisyenlere ve görüşlerini barışçıl bir şekilde ifade ettikleri için hedef gösterilen başkalarına yönelik tüm suçlamaları düşürmek de dahil olmak üzere, özel prosedür tavsiyelerinin uygulanmasını tavsiye etmişti.⁶³
32. İşkenceye Karşı Komite, insan hakları savunucularına, gazetecilere ve işkence mağdurlarına yardım eden tıp doktorlarına yönelik yıldırma, taciz ve şiddete ilişkin birbiriyle tutarlı çok sayıda rapordan endişe duymuş ve Türkiye’yi gazetecileri ve insan hakları savunucularını korkutmak ya da insan hakları sorunları hakkında özgürce raporlama yapmaktan vazgeçirmek için gözaltına almaktan ve dava açmaktan vazgeçmeye çağırmıştı.⁶⁴
33. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, kadın örgütleri, kadın insan hakları savunucuları, gazeteciler ve Kürt toplumundakiler dahil olmak üzere diğer aktivistlere karşı, yıllar boyunca alan ve giderek hapis cezası gibi daha kısıtlayıcı ve baskıcı bir hale gelen tedbirlerden endişe duyuyordu.⁶⁵ Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye’ye, insan hakları savunucularının, göçmen işçiler de dahil olmak üzere herkes için insan haklarını geliştirmek noktasında önemli olmaları sebebiyle özel olarak korunmayı hak ettiklerini hatırlatmıştı. Komite, gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve tüm sivil toplum kuruluşlarının tehdit ve tacize maruz

kalmadan ifade ve düşünce özgürlüğü haklarını kullanmalarına izin verilmesini tavsiye etmişti. Taraf Devleti, insan hakları savunucularına ve sivil toplum aktivistlerine karşı söz konusu yıldırma ve taciz vakalarının derhal ve bağımsız bir şekilde soruşturulmasını ve bu tür suistimallerde mesuliyeti olanların sorumlu tutulmasını sağlamaya çağırılmıştı.⁶⁶

4. Tüm kölelik biçimlerinin yasaklanması⁶⁷

34. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Suriyeli mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde fuhuşun önemli ölçüde artmasından ve Türkiye’de sahte evlilik ve daha iyi bir yaşam vaatleriyle fuhuşta sömürülmek için kaçırılan Suriyeli kız çocukları dahil olmak üzere, cinsel istismar amacıyla hem ülke içinde hem de sınır ötesinde kadın ve kız çocukları için kaçakçılığın devam etmesinden endişe duyuyordu.⁶⁸ Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye’nin kapsamlı bir insan kaçakçılığı ile mücadele kanunu çıkarmasını ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin 5.2 numaralı hedefi doğrultusunda insan kaçakçılığının önlenmesi, bastırılması ve cezalandırılması için çabalarını sürdürmesini tavsiye etmişti.⁶⁹

35. Zorla veya İstem Dışı Kaybedilmeyle ilgili Çalışma Grubu, göçmenlerin Türkiye içinde ya da ülkeyi geçerken kaybolmaları hakkında endişe verici bilgiler almıştı. Grup, insan kaçakçılığı şebekelerinde kaybolan kadın ve çocuklarla ilgili, özellikle Suriye Arap Cumhuriyeti’nden Türkiye’ye kaçırılan ve Irak Şam İslam Devleti tarafından Türkiye’nin güneyindeki Gaziantep’te satılan Yezidi kadın ve kız çocuklarıyla ilgili ihbarlar almıştı.⁷⁰

5. Aile yaşamı hakkı⁷¹

36. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Türkiye’yi, kayıt dışı dini nikahlar da dahil olmak üzere çok eşli evlilikleri ve çocuk evliliklerini ortadan kaldırmaya, tüm evli kadınların ve çocuklarının haklarını güvence altına almak için tüm evliliklerin medeni kanuna göre yapılmasını sağlamaya ve kadınların kendi isimleri üstünde eşit haklara sahip olmasını sağlayacak şekilde mevcut mevzuatı değiştirmeye çağırılmıştı.⁷²

C. Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar

1. Çalışma hakkı ve adil ve elverişli çalışma koşulları hakkı⁷³

37. BMİHYK, darbe girişiminden sonra ve Aralık 2017’ye kadar, olağanüstü hâl kararnamelelerine eklenen listelerdeki 107.944 kişi de dahil olmak üzere (yaklaşık 60.000 güvenlik, askeri personel ve polis memuru, 33.000 kadar öğretmen, 6.000 civarında akademisyen ve takriben 6.000 sağlık personelini içeren) en az 152.000 kamu görevlisinin ihraç edildiğini bildirmişti. Özel kuruluşların kapatılması nedeniyle de 22.474 kişi daha işini kaybetmiştir.⁷⁴

38. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, kadınlar arasında işsizlik oranının daha yüksek olması ve cinsiyete dayalı gelir eşitsizliği ile güvencesiz koşullarda çalışan kadınlar için düşük ücretli işlerin sürekliliği hakkında endişe duyuyordu.⁷⁵

39. Göçmen İşçiler Komitesi, özellikle de düzensiz bir durumda olan göçmenlerin ücretlerinin düşük olması, geniş çapta çeşitlilik göstermesi, büyük ölçüde göçmen işçilerin farklı milliyetleri arasında algılanan hiyerarşiye bağlı olması ve düzensiz olarak ödenmesi ya da hiç ödenmemesi şeklinde göçmen işçilerin işyerinde sömürülmesinden endişe duyuyordu.⁷⁶

40. ILO Uzmanlar Komitesi, darbe girişiminden sonra Türkiye'nin ciddi bir ulusal kriz durumunda olduğunu ve olağanüstü hâl sırasında kararnameyle feshedilen sendikalara karşı başvuru almak için bir inceleme komisyonu kurulduğunu ve bu komisyonun kararlarına Ankara İdare Mahkemelerinde itiraz edilebildiğini kaydetmişti. Komite, bu komisyonun, 1949 yılında çıkan 98 sayılı Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkı Sözleşmesi kapsamında oynadığı rolü incelemiştir. Komite, komisyonun incelenmesini isteyen tüm kuruluşlar tarafından erişilebilir olmasını umut etmektedir.⁷⁷

2. Sosyal güvenlik hakkı⁷⁸

41. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 10.c hedefi doğrultusunda para gönderme ve alma maliyetini azaltmasını ve hibelerin verimli kullanımını kolaylaştırmasını tavsiye etmişti.⁷⁹

3. Yeterli bir yaşam standardı hakkı⁸⁰

42. Birleşmiş Milletler uzmanları, ülkenin olağanüstü hâl kararnamelerinin keyfi ve geniş kapsamlı niteliğinin büyük ekonomik, sosyal ve kültürel hak ihlallerini temsil ettiğini ve birçok kamu görevlisinin yoksulluğa saplanmasının bir gerekçesi olarak kullanıldığını belirtmişlerdi. Bu hakların, olağanüstü bir hâlde bile, ancak temel haklara saygı duyan biçimlerde ve “yalnızca demokratik bir toplumda genel refahı artırmak amacıyla” sınırlandırılabilceğini belirtmişlerdi.⁸¹

43. BMİHYK, ağır silahlar kullanılarak konut stoğunun büyük ölçüde tahrip edildiğini gösteren uydu görüntüleri analizinin sonuçları konusunda dehşete düşmüştü.⁸²

4. Sağlık hakkı⁸³

44. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, modern doğum kontrol yöntemleri de dahil olmak üzere cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimin, özellikle Kürt kadınlar ve diğer azınlıklara mensup kadınlar ile kırsal ve uzak bölgelerde yaşayan kadınlar için ciddi şekilde sınırlandığını ve bunun önemli sayıda erken ve istenmeyen gebeliklerle sonuçlandığını endişeyle belirtmişti.⁸⁴

45. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin hukukta ve uygulamada tüm göçmen işçilerin tıbbi bakıma erişimini sağlamasını tavsiye etmişti.⁸⁵

5. Eğitim hakkı⁸⁶

46. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, mesleki eğitim ve yüksek öğrenimde kız çocukları ve kadınlar arasında okulu bırakma oranının, özellikle yoksul kırsal alanlarda ve mülteci topluluklarda yüksek olması ve yetersiz temsil

konusunda kaygı duymaya devam etmişti. Aynı Komite, Türkiye'nin güneydoğusunun bazı bölgelerinde, kamusal eğitiminin Kürtçe erişilebilir olmadığı göz önüne alındığında, kız çocuklarının yaklaşık yüzde 50'sinin okuma yazma bilmediğini ve daha fazlasının ilkokuldan sonra eğitime devam etmediğini endişe ile not etmişti.⁸⁷

47. UNESCO, en az bir yıl ücretsiz ve zorunlu bir etkin okul öncesi eğitim sağlanması amacıyla düzenleyici çerçevenin gözden geçirilmesini ve tüm çocukların, özellikle de mültecilerin kayıt olabilmelerini sağlamak için okul öncesi eğitimin ulaşılabilirliğinin artırılmasını teşvik etmişti.⁸⁸
48. Engelli Hakları Komitesi, engelli Roman kız çocuklarına karşı kişisel ayrımcılık yapılması ve özellikle eğitimden dışlanmaları konularında endişeli duyuyordu.⁸⁹

D. Belirli kişi ve grupların hakları

1. Kadınlar⁹⁰

49. BMİHYK, kadınların doğumdan hemen önce veya hemen sonra gözaltına alındığına dair bilhassa ürkütücü bir eğilim tespit etmişti. BMİHYK, küçük çocuk sahibi bir çok kadının gözaltında tutulduğunu bildirmişti.⁹¹
50. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, aile ve toplumda kadın ve erkeklerin rol ve sorumlulukları ile ilgili kökleşmiş ayrımcı stereotiplerin sürekliliğinden endişe duyuyordu.⁹²
51. Aynı Komite, sözde “namus” adına işlenen cinayetler de dahil olmak üzere suçların sürekliliği hakkında ve görece çok sayıda zorla intihar ve önemli sayıda çocuk evliliği hakkında ve bunları önlemek ve faileri gereğince cezalandırmak için yetersiz çaba gösterilmesinden endişeliydi. Ceza Kanunu'nun 29. maddesinin sözde namus suçlarını açık bir şekilde dışarda bırakmak üzere değiştirilmesini ve kadınların davranışları ya da farzedilen davranışlarıyla ilişkilendirilen namus ve itibar kavramlarının ataerkil tutumlar üzerine inşa edilen kavramlar olarak parçalarına ayrılmasını tavsiye etmişti.⁹³
52. Aynı Komite, çok sayıda kadının partnerleri veya eski partnerleri veya kocaları ya da aile üyeleri tarafından öldürüldüğünden endişe duyduğunu belirtmişti.⁹⁴ İşkenceye Karşı Komite, şiddet mağduru tüm kadınların sığınma evlerine erişebilmelerini ve gerekli tıbbi bakım ile psikolojik desteği alabilmelerini tavsiye etmişti.⁹⁵ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, failerin kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını sağlamak için aile içi şiddeti açık bir biçimde cezalandırmayı tavsiye etmişti.⁹⁶
53. Aynı Komite, mülteci kadınlara yönelik cinsel şiddet de dahil olmak üzere cinsiyete dayalı şiddet ile sosyoekonomik nedenlerle veya koruma amacıyla Suriyeli ve Türk erkeklerle yapılan zorla evliliklerin her tarafta eksik beyan edilmesinden endişe duyuyordu.⁹⁷
54. Aynı Komite, Kamu Denetçiliği Kurumu içinde kadın ve çocuklar için insan haklarının korunması konusunda özel bir birim kurulmasını ve kadınların

gelişimini sağlamak için layıkıyla finanse edilen bir politika geliştirilmesini ve uygulanmasını tavsiye etmişti.⁹⁸

2. Çocuklar⁹⁹

55. Göçmen İşçiler Komitesi, 15 yaş olarak belirlenen asgari istihdam yaşının, çocukların zorunlu eğitimi normalde tamamladığı yaştan daha düşük olduğu için endişeliydi.¹⁰⁰
56. Aynı Komite, tek başına veya aileleriyle birlikte olan birçok göçmen çocuğun, yasal koruma olmaksızın, uzun saatler boyunca, ağır koşullar altında, çoğunlukla tarım sektöründe çalışarak kayıt dışı işgücüne karışmış olmasından endişe duyuyordu.¹⁰¹
57. Komite, Türkiye'nin, çocukların kendi göçmenlik durumları veya ebeveynlerinin göçmenlik durumlarına göre gözaltında tutulmalarını süratle ve tamamen durdurmasını ve çocukların göçmenlik durumları çözülürken, çıkarlarına en uygun şekilde, özgürlük ve aile yaşamı hakları ile uyumlu olarak, aile üyeleri ve/veya vasilerle birlikte, hapis cezası içermeyen, toplum temelli ortamlarda kalmalarına izin veren gözaltına alternatifleri uygulamayı tavsiye etmişti.¹⁰²
58. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, çocuk evliliği yasağının etkin bir şekilde uygulanmasını tavsiye etmişti.¹⁰³

3. Engelliler¹⁰⁴

59. Engelli Hakları Komitesi, tüm düzeylerde ayrımcı olan ayrıştırılmış eğitimin sürekliliğinden ve kapsayıcı bir eğitim sisteminin bulunmamasından endişe duyuyordu. Mevzuatta kapsayıcı eğitimi tanımayı ve uygulanması için politika ve stratejiler benimsemeyi tavsiye etmişti.¹⁰⁵
60. Aynı Komite, kişileri sakatlıklarına ve sağlık durumlarına indirgeyen sağlık raporlarına temelindeki engellilik değerlendirmelerinde örneklendirildiği üzere, engelliliğe karşı tıbbi, yardımsever ve ataerkil yaklaşımların yaygınlığından endişe duyuyordu.¹⁰⁶
61. Komite, Türkiye'nin engellilere yönelik ayrımcı hükümleri kaldırmasını ve ayrımcılık karşıtı mevzuatını Engelli Hakları Sözleşmesi ile uyumlu hale getirmesini tavsiye etmişti.¹⁰⁷
62. Aynı Komite, kapalı kurumlardaki engellilere hücre hapsi vakaları ile diğer istem dışı muamelelerin önlenmesini, faillerin soruşturulmasını ve cezai ve idari cezalar verilmesini tavsiye etmişti.¹⁰⁸

4. Azınlıklar¹⁰⁹

63. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, bazı azınlık gruplarına mensup kişilerin, nüfusun geri kalanıyla eşit düzeyde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara sahip olmadıklarından endişe duyuyordu. Yüzde 10'luk seçim

barajının, azınlık gruplarının, siyasi işlerde, özellikle seçimle iş başına gelinen kurumlarda eşit temsil edilmelerine bir engel oluşturmasından da endişeliydi.¹¹⁰

64. Aynı Komite, Türkiye'nin durumunu gözden geçirmesini ve etnik, ulusal veya etnik-dinsel azınlıklar olarak nitelendirilebilecek diğer grupları tanımayı değerlendirmesini tavsiye etmişti.¹¹¹
65. Aynı Komite, yoksulluğun etkilerinden muzdarip olan Romanlara karşı ayrımcılık, stereotipler ve önyargıların sürekliliğinden endişe duymaya devam etmekteydi.¹¹²
66. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Kürt kadınlarının etnik ve dilsel kimliklerine karşı önyargılarla şiddetlenen ve medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına ilişkin daha fazla marjinalleşmelerine yol açan dezavantajlı durumlarının devam etmesinden endişe duyuyordu. Türkiye'yi Kürt kadınlarının karşılaştığı eşitsizlikleri ele almaya çağırıyordu.¹¹³

5. Göçmenler, mülteciler, sığınmacılar ve yerinden edinmiş kişiler¹¹⁴

67. Göçmen İşçiler Komitesi, belgesi olmayan göçmen işçilerin ihlal edilen hakları için -düzensiz göç durumları nedeniyle cezalandırılmaksızın- söylenenlere göre nadiren şikayette bulduklarından endişe duyuyordu. Misilleme korkusu, sınır dışı edilme tehdidi ve kayıt dışı çalışma için verilen para cezası belgesi olmayan göçmen işçilerin şikayette bulunmalarını engellemektedir.¹¹⁵
68. İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'ye geri dönen mülteciler, sığınmacılar ve düzensiz göçmenler için uygun kabul koşullarını sağlamasını, sığınmacıları ve düzensiz göçmenleri uzun süreler gözaltında tutmaktan kaçınmayı ve gözaltına alternatifler geliştirmesini tavsiye etmişti.¹¹⁶
69. Göçmen İşçiler Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ve İşkenceye Karşı Komite, Türkiye'nin sığınmacıların ve belgesi olmayan göçmenlerin kitlesel akınına yanıt verme çabalarına değer vermektedir. Ayrıca, Türkiye'yi, ülkelerindeki silahlı çatışmalardan kaçan Suriyeli mültecilerin yanı sıra çeşitli üçüncü ülkelerden binlerce sığınmacı ve mülteciyi kabul ettiği ve/veya barındırdığı için takdir etmişlerdi.¹¹⁷ BMMYK, Türkiye'nin dünyadaki en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yaptığını belirtmişti. Temmuz 2019'un sonunda, geçici koruma altında olan neredeyse yarısı çocuk 3,6 milyondan fazla Suriyeli bulunmaktaydı. BMMYK, koruma risklerinin erken tespiti için tanımlama mekanizmalarının güçlendirilmesini tavsiye etmişti.¹¹⁸
70. Göçmen İşçiler Komitesi, Türkiye'nin söylenenlere göre belgesi olmayan birkaç bin göçmeni sınır dışı ettiğinden endişe duyuyordu.¹¹⁹ İşkenceye Karşı Komite, yüzlerce Suriye uyruklu ve iltica prosedürlerine erişim izni verilmeden üçüncü bir ülkeye iade edilenlere ilişkin olarak, geri göndermeme ilkesini ihlal eden uzaklaştırma, iade veya sınır dışı edilmeye dair muhtelif raporlar hakkında endişeliydi. Aynı Komite, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Nisan 2016'da Türkiye'nin güney sınırını geçmeye çalışan insanlara ateş açtığını söyleyen raporlardan da endişe etmiş olmakla birlikte, Taraf Devlet heyetinin bu iddiaları reddettiğini ve öldürülen 18 kişinin sınırı geçmeye çalışan "PKK teröristleri" olduğunu iddia ettiğini not etmişti. Aynı Komite, Türkiye'nin uygulamada geri

göndermeme ilkesine aykırı olarak kimsenin sınır dışı edilmemesini, geri gönderilmemesini veya suçluların iade edilmemesini sağlamasını ve ateşli silah vakalarını soruşturmasını tavsiye etmişti.¹²⁰

71. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, ülke içinde yerinden olmuş kişilerin ihtiyaçlarını, yetersiz yaşam koşullarını, yeterli barınma olanaklarına erişme veya mallarını geri kazanmada karşılaştıkları güçlükleri ve ülke içinde yerinden edilmiş çocukların okula devam etme oranlarının düşüklüğünü ele almak üzere ulusal bir strateji bulunmamasından endişe duyuyordu.¹²¹

6. Vatansız kişiler¹²²

72. Göçmen İşçiler Komitesi, tüm göçmen işçilerin çocuklarının doğumda kayıt altına alınmasını ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin 16.9 numaralı hedefine uygun olarak kişisel kimlik belgeleri verilmesini ve Türkiye'nin özellikle düzensiz bir durumda olan göçmen işçiler ve aile üyeleri arasında doğum kaydının önemi konusunda farkındalık yaratması gerektiğini tavsiye etmişti.¹²³

E. Belirli bölge ve alanlar¹²⁴

73. BMİHYK, Türk makamlarının, Kıbrıs'taki Kayıp Şahıslar Komitesi'ne, Komite'nin Kıbrıs'ın kuzey bölgesindeki tüm olası askeri bölgelere erişimine mani olunmamasını temin etmek için gerekli tüm yardımı sağlamak ve Komite'nin kendi iradesiyle (*proprio motu*) ilgili arşivlerden herhangi bir bilgiye erişmesini sağlamak için proaktif yaklaşımlarını sürdürmesinin ivedi kalmaya devam ettiğini bildirmişti.¹²⁵
74. BMİHYK, Avrupa Konseyi'nin bakan yardımcıları düzeyindeki Bakanlar Komitesi'nin Türkiye'yi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Kıbrıs'taki kayıp şahıslar ve mülkiyet hakları konusunda verdiği adil tazminatı ödemeye çağırdığını belirtmişti. BMİHYK, ayrıca, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin, kamu makamlarının gazetecilere yaptıkları çalışmalar için dava açmaktan imtina etmelerinin şart olduğunu vurgulayarak, Türk makamlarını, Kıbrıs Türk gazetesi Afrika'dan iki gazeteciye açtıkları davalardan vezgeçmeye çağırdığını da belirtmişti.¹²⁶

Notlar

¹ Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerinin kapsamı, uluslararası insan hakları mekanizmaları ve kurumlarıyla iş birliğine dair bilgiler içeren tablolara şu adresten ulaşılabilir;

www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/TRindex.aspx.

² İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.1–148.5, 148.52–148.55, 149.1–149.2, 149.12, 150.1–150.10, 151.1–151.11, 151.21 ve 151.26–151.27.

³ Bkz. www.un.org/press/en/2016/sgsm17942.doc.htm.

⁴ CAT/C/TUR/CO/4, para. 22 ve CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 58.

⁵ CMW/C/TUR/CO/1, para. 19–20.

⁶ Age., para. 66.

⁷ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 41.

⁸ UNESCO'nun Türkiyenin evrensel periyodik izleme süreci için yaptığı başvuru, para. 15.

⁹ CRPD/C/TUR/CO/1, para. 59.

¹⁰ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 36 ve CAT/C/TUR/CO/4, para. 24.

¹¹ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 6.

¹² CMW/C/TUR/CO/1, para. 18.

¹³ Age.

¹⁴ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 46.

¹⁵ OHCHR, "Funding", in *OHCHR Report 2015*, s. 61; in *OHCHR Report 2016*, ss. 79 ve 83; *OHCHR Report 2017* içinde, ss. 79, 83 ve 86; ve *OHCHR Report 2018* içinde ss. 76–77, 89, 105 ve 111. 2014 ve 2017'deki üç insani yardım ve 2018'deki kölelik fonu dahil.

¹⁶ Bkz. www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23206&LangID=E.

¹⁷ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.6–148.7, 148.9, 148.18, 148.20–148.27, 148.29, 148.31–148.33, 148.37–148.38, 148.50–148.51, 148.81, 149.11 ve 150.29.

¹⁸ CAT/C/TUR/CO/4, para. 28; CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 21 ve CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 16. See also CAT/C/TUR/QPR/5, para. 16.

¹⁹ A/HRC/37/50/Add.1, para. 57–62 ve 104. Türkiye Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ni Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 4. Maddesine başvurduğunu ve aykırılıkların madde 2 (3), 9, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 22, 25, 26 ve 27 altındaki yükümlülükleri içerdiğini bildirmiştir. Ayrıca bkz.

www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CCPR.aspx.

²⁰ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20394.

²¹ CAT/C/TUR/QPR/5, para. 5.

²² OHCHR, "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east", January–December 2017, paras. 3–4, 16, 31, 33–34 ve 47, available at www.ohchr.org/Documents/Countries/TR/2018-03-19_Second_OHCHR_Turkey_Report.pdf.

²³ A/HRC/35/22/Add.3, para. 28.

²⁴ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.10, 148.16–148.18, 148.56, 148.131, 148.148–148.149, 150.12, 150.24–150.28 ve 150.30–150.34.

²⁵ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 8.

²⁶ Age., para. 23.

²⁷ UNHCR'nin Türkiye'nin evrensel periyodik inceleme süreci için yaptığı başvuru, s. 3.

²⁸ İlgili tavsiye için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.62.

²⁹ OHCHR, "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east", para. 7.

³⁰ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 149.46, 150.22, 150.52 ve 151.24–151.25.

³¹ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23518&LangID=E.

³² A/HRC/37/50/Add.1, para. 68–69.

³³ OHCHR, "Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east", para. 43.

³⁴ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22667&LangID=E.

³⁵ UNESCO başvurusu, para. 18.

³⁶ A/HRC/35/22/Add.3, para. 58 ve 84–85.

³⁷ A/HRC/29/37/Add.4, ek, para. 3.

³⁸ Bkz. www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3963858.

³⁹ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.11–148.12, 148.15, 148.19, 148.41, 148.83–148.86, 148.90–148.94, 148.102, 148.111, 148.152, 149.6, 149.8–149.9, 149.11, 149.21, 149.27, 149.31 ve 150.11.

⁴⁰ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25129&LangID=E; ayrıca bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25145&LangID=E.

⁴¹ CAT/C/TUR/CO/4, para. 13–16.

- ⁴² Age., para. 11.
- ⁴³ CAT/C/TUR/CO/4, para. 18. Ayrıca bkz. CCPR/C/125/D/2980/2017.
- ⁴⁴ CAT/C/TUR/CO/4, para. 9–10 ve 12.
- ⁴⁵ A/HRC/37/50/Add.1, para. 106.
- ⁴⁶ A/HRC/33/51/Add.1, paras. 9 ve 15.
- ⁴⁷ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.36, 148.104–148.107, 148.109, 148.130, 149.3, 149.22–149.32, 150.7–150.8 ve 150.11.
- ⁴⁸ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east”, para. 5 ve 45.
- ⁴⁹ A/HRC/35/22/Add.3, para. 68–69.
- ⁵⁰ A/HRC/37/50/Add.1, para. 24 ve 62.
- ⁵¹ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east”, para. 49–57. Ayrıca bkz. CAT/C/TUR/QPR/5, para. 17.
- ⁵² A/HRC/37/50/Add.1, para. 23.
- ⁵³ A/HRC/33/51/Add.1, para. 37 ve 65.
- ⁵⁴ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21342.
- ⁵⁵ A/HRC/41/36, para. 9 ve 89.
- ⁵⁶ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.14, 148.106, 148.114–148.128, 149.5, 149.10, 149.34–149.39, 149.40–149.43, 150.13, 150.15–150.16, 150.18–150.19, 150.22–150.23, 150.35, 150.37–150.41, 150.39–150.40, 150.43–150.45, 150.47, 150.52, 151.12–151.15 ve 151.19.
- ⁵⁷ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23052&LangID=E.
- ⁵⁸ Bkz. www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=24265&LangID=E.
- ⁵⁹ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east”, para. 7.
- ⁶⁰ A/HRC/35/22/Add.3, para. 39.
- ⁶¹ A/HRC/41/35/Add.2, para. 15–26.
- ⁶² A/HRC/35/22/Add.3, para. 31, 38 ve 49.
- ⁶³ A/HRC/41/36, para. 89. Belirtilen özel prosedürler İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, İşkence Özel Raportörü ve Zorla veya İstem Dışı Kaybedilmeyle ilgili Çalışma Grubu’dur.
- ⁶⁴ CAT/C/TUR/CO/4, para. 43–44.
- ⁶⁵ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 10.
- ⁶⁶ CMW/C/TUR/CO/1, para. 34.
- ⁶⁷ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.11–148.15, 148.19, 148.83–148.94 ve 148.152.
- ⁶⁸ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 14 ve 39.
- ⁶⁹ CMW/C/TUR/CO/1, para. 84.
- ⁷⁰ A/HRC/33/51/Add.1, para. 14.
- ⁷¹ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.28, 148.42, 148.98–148.100, 148.103, 149.19–149.20, 150.14, 150.16–150.17, 150.20–150.21 ve 150.42.
- ⁷² CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 54.
- ⁷³ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.57, 148.80, 148.132–148.133 ve 149.1.
- ⁷⁴ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east”, para. 61 ve 64.
- ⁷⁵ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 45.
- ⁷⁶ CMW/C/TUR/CO/1, para. 57.
- ⁷⁷ Bkz. www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3965211.
- ⁷⁸ İlgili tavsiye için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.147.
- ⁷⁹ CMW/C/TUR/CO/1, para. 74.
- ⁸⁰ İlgili tavsiyeler için, see A/HRC/29/15, para. 148.113 ve 148.149.
- ⁸¹ Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21497&LangID=E.
- ⁸² Bkz. www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=21342.
- ⁸³ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.64 ve 148.143.
- ⁸⁴ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 47.
- ⁸⁵ CMW/C/TUR/CO/1, para. 64.
- ⁸⁶ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.134–148.146, 149.45 ve 151.6–151.7.
- ⁸⁷ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 43.
- ⁸⁸ UNESCO başvurusu, para. 15.
- ⁸⁹ CRPD/C/TUR/CO/1, para. 13.
- ⁹⁰ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.13, 148.29, 148.40, 148.46–148.47, 148.57–148.69, 148.71–148.74, 148.79–148.80, 148.95–148.98, 148.101–148.112, 148.129, 148.133, 149.6–149.7, 149.13–149.14, 149.18, 149.44, 150.26 ve 151.16–151.17.

- ⁹¹ OHCHR, “Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the south-east”, para. 12.
- ⁹² CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 28.
- ⁹³ Age., para. 30–31 ve 34–35.
- ⁹⁴ Age., para. 32.
- ⁹⁵ CAT/C/TUR/CO/4, para. 46.
- ⁹⁶ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 33.
- ⁹⁷ Age., para. 14.
- ⁹⁸ Age., para. 23.
- ⁹⁹ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.1–148.4, 148.28, 148.34–148.35, 148.39, 148.42–148.44, 148.48–148.49, 148.82, 148.86–148.89, 148.99–148.103, 148.108, 148.110–148.111, 148.113, 148.134, 148.137, 149.16–149.17 ve 149.19–149.20.
- ¹⁰⁰ CMW/C/TUR/CO/1, para. 43.
- ¹⁰¹ Age.
- ¹⁰² CMW/C/TUR/CO/1, para. 48. Ayrıca bkz. Komite’nin Taraf Devlet’ten iki yıl içerisinde, yani 1 Mayıs 2018 itibariyle, CMW/C/TUR/CO/1’in 18, 48, 52 ve 54. paragraflarında bahsettiği tavsiyelerin uygulaması hakkında yazılı bilgi talep ettiği CMW/C/TUR/CO/1, para. 89; ve Komite’nin CMW/C/TUR/CO/1’in 18, 48, 52 ve 54. paragraflarındaki tavsiyelere ilişkin 16 Eylül 2019 tarihli izleme mektubu.
- ¹⁰³ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 30–31.
- ¹⁰⁴ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.1, 148.4, 148.140–148.149 ve 150.26.
- ¹⁰⁵ CRPD/C/TUR/CO/1, para. 48–49.
- ¹⁰⁶ Age., para. 5.
- ¹⁰⁷ Age., para. 12.
- ¹⁰⁸ Age., para. 33.
- ¹⁰⁹ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.78, 148.148–148.156, 149.4–149.5, 149.15, 149.33, 149.40, 150.26, 150.35–150.37, 150.46–150.49, 151.8 ve 151.20–151.23.
- ¹¹⁰ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 31.
- ¹¹¹ Age., para. 14.
- ¹¹² Age., para. 27.
- ¹¹³ CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 12–13.
- ¹¹⁴ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.85, 148.152–148.153, 149.1, 149.12, 149.45, 150.26, 150.47 ve 150.50–150.51.
- ¹¹⁵ CMW/C/TUR/CO/1, para. 39.
- ¹¹⁶ CAT/C/TUR/CO/4, para. 26.
- ¹¹⁷ CAT/C/TUR/CO/4, para. 7; CEDAW/C/TUR/CO/7, para. 14 ve CMW/C/TUR/CO/1, para. 10.
- ¹¹⁸ UNHCR başvurusu, s. 1 ve 3–4.
- ¹¹⁹ CMW/C/TUR/CO/1, para. 53.
- ¹²⁰ CAT/C/TUR/CO/4, para. 23–24. Ayrıca bkz. Göçmen İşçiler Komitesi’nin Taraf Devlet’ten iki yıl içerisinde, yani 1 Mayıs 2018 itibariyle, CMW/C/TUR/CO/1’in 18, 48, 52 ve 54. paragraflarında bahsettiği tavsiyelerin uygulaması hakkında yazılı bilgi talep ettiği CMW/C/TUR/CO/1, para. 89; ve Göçmen İşçiler Komitesi’nin CMW/C/TUR/CO/1’in 18, 48, 52 ve 54. paragraflarındaki tavsiyelere ilişkin 16 Eylül 2019 tarihli izleme mektubu.
- ¹²¹ CERD/C/TUR/CO/4-6, para. 37.
- ¹²² İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 148.35, 148.39, 148.44, 148.49, 148.89, 148.92 ve 148.110.
- ¹²³ CMW/C/TUR/CO/1, para. 66.
- ¹²⁴ İlgili tavsiyeler için, bkz. A/HRC/29/15, para. 149.3–149.4.
- ¹²⁵ A/HRC/40/22, para. 18 ve A/HRC/37/22, para. 15–20. Ayrıca bkz. Güvenlik Konseyi kararı 2483 (2019) ve S/2019/37 ve Güvenlik Konseyi kararı 2338 (2017) ve 2369 (2017).
- ¹²⁶ A/HRC/40/22, para. 20, 35 ve 49.